

בראשית מ"ב- מ"ג

לאחר פרידה של יותר מעשרים שנה, נפגשים יוסף ואחיו, כאשר האחים מגיעים לשבור שבר במצרים מפני הרעב בכנען. כעת יוסף הוא השליט על ארץ מצרים והם אינם מזהים אותו. יוסף בוחר להתנכר לאחיו ולנסות אותם, והאחים מבינים שיד ה' בדבר בשל חטאם כלפי אחיהם

במוקד הלימוד יעמוד יחסם של יוסף ואחיו למכירה בפרספקטיבה של שנים

בלימוד הפרק נענה על השאלות הבאות:

- ☒ מדוע התנכר יוסף אל אחיו ונהג בהם קשות?
- ☒ כיצד התייחסו עתה האחים אל המכירה
- ☒ איך הציגו האחים את קורותיהם לפני יעקב?

א וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׁכֵר בְּמִצְרַיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְּרָאוּ :

ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ שָׁכֵר בְּמִצְרַיִם רְדוּ שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ לָנוּ מִשָּׂם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת :

ג וַיֵּרְדּוּ אַחֵי יוֹסֵף עֲשָׂרָה לְשֹׁכֵר בְּרַם מִצְרַיִם :

ד וְאֶת בְּנֵימִן אַחֵי יוֹסֵף לֹא שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת אַחִיו כִּי אָמַר פֶּן יִקְרָאנוּ אֲסוֹן :

ה וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשֹׁכֵר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי הָיָה הָרָעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן :

ו יוֹסֵף הוּא הַשְּׁלִיט עַל הָאֶרֶץ הוּא הַמְּשַׁבֵּיר לְכָל עַם הָאֶרֶץ וַיָּבֹאוּ אַחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַפַּיִם אֶרְצָה :

אחי יוסף יורדים למצרים- פס' א-ו:

הכינויים של בני יעקב:

מהי משמעות השימוש בשמות השונים והחזרה על כינויים 'אחי יוסף'?

רש"י לפסוק ג'- "וירדו אחי יוסף" - "ולא כתב בני יעקב, מלמד שהיו מתחרטים במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באחוה ולפדותו בכל ממון שיפסקו עליהם:

כניסת בני יעקב למצרים:

עשרת בני יעקב יורדים מצרימה לשבור שבר יחד עם תושבים רבים נוספים:

רש"י (ה): ד"ה בתוך הבאים - מטמינים עצמם שלא יכירום, לפי שצוום אביהם שלא יתראו כלם בפתח אחד אלא שיכנס כל אחד בפתחו, כדי שלא תשלוט בהם עין הרע, שכולם נאים וכולם גיבורים.

דברי רש"י ישמשו בהמשך להבנת האשמת הריגול שיטיח יוסף באחים

✎ הצבת תמונת המצב: יוסף מזהה את האחים אך הם אינם מזהים אותו – פס' ז-ח:

ז וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת אָחִיו וַיִּכְרֶם וַיִּתְּנָכֶר אֲלֵיהֶם
וַיְדַבֵּר אִתָּם קְשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֵאֵין בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לְשָׂבָר אָכַל :
ח וַיִּכֶּר יוֹסֵף אֶת אָחִיו וְהֵם לֹא הִכְרָהוּ:

נקרא ונשאל שאלות:

רש"י לפסוק ח' - "ויכר יוסף" וגו' לפי שהניחם חתומי זקן
והם לא הכירוהו - שיצא מאצלם בלא חתימת זקן, ועכשיו בא בחתימת זקן.

העמקה, רמב"ן:

והנה יששכר חבולון אינם גדולים מיוסף רק מעט, אבל כיון שהכיר את הגדולים הכיר את כולם.
ועוד היה מכירם, מדעתו שיבואו שם, והם לא הכירוהו, שלא נתנו לבם שיהיה העבד אשר מכרו
לישמעאלים הוא השליט על הארץ:

יחסו של יוסף אל אחיו - ויתנכר אליהם (פסוק ז ואילך):

הכתוב מתאר יחס קשה של יוסף, כשליט מצרים שכל הכוח בידו, אל אחיו:
ויתנכר... וידבר קשות (פסוק ז)
מאשים אותם בריגול (פסוק ט)
כולא את כולם לשלושה ימים (פסוק יז)
משאיר את שמעון ותובע מהם לשוב עם בנימין (פס' יט-כ)

רש"י לפסוק ז' - "ויתנכר אליהם" - "נעשה להם כנכרי בדברים, לדבר קשות .

רמב"ן מקשה על האשמתו של יוסף:

רמב"ן לפסוק ט :

העלילה הזאת [האשמת הריגול] יצטרך להיות בה טעם או אמתלא [אחיזה במציאות],
כי מה עשו להיות אומר להם ככה?

רש"י (יב) כי ערות הארץ - שהרי נכנסתם בעשר שערי העיר, ולמה לא נכנסתם בשער אחד?

ואולי ראה אותם אנשי תואר ונכבדים, לבושי מכלול כולם, ואמר להם אין דרך אנשים נכבדים ככם
לבוא לשבור אוכל כי עבדים רבים לכם.
ויתכן שהיו בתחילת הבאים מארץ כנען, והוא טעם 'ויבאו בני ישראל לשבור בתוך הבאים כי היה
הרעב בארץ כנען', כי עתה באו משם הראשונים. ויאמר להם יוסף מרגלים אתם, כי מארץ כנען לא בא
אלי אדם לשבור אוכל, זה טעם 'מאין באתם', שאמר להם בתחילה:

טו בְּזֹאת תִּבְחֲנוּ חַי פְּרָעָה אִם-תִּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם-בָּבוֹא אֲחִיכֶם הִקְטֹן הִנֵּה:
 טז **שְׁלַחוּ מִכֶּם אֶחָד** וַיִּקַּח אֶת-אֲחִיכֶם **וְאַתֶּם הָאֲסָרוּ** וַיִּבְחֲנוּ דְבָרֵיכֶם הָאֵמֶת אִתְּכֶם וְאִם-לֹא חַי פְּרָעָה
 כִּי מִרְגָּלִים אַתֶּם:
 יז וַיֹּאסֹף אֹתָם אֶל-מִשְׁמֶר שְׁלֹשֶׁת יָמִים:
 יח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עָשׂוּ וַחֲיוּ אֶת-הָאֱלֹקִים אֲנִי יָרָא:
 יט אִם-כִּנִּיִּים אַתֶּם **אֲחִיכֶם אֶחָד יֹאסֵר בְּבֵית מִשְׁמָרְכֶם וְאַתֶּם לְכוּ** הִבִּיאוּ שָׂכָר וְעֶבֶד בְּתֵיכֶם:
 כ וְאֶת-אֲחִיכֶם הִקְטֹן תִּבִּיאוּ אֵלַי וַיֹּאמְנוּ דְבָרֵיכֶם וְלֹא תִמּוּתוּ וַיַּעֲשׂוּ-כֵן:

שימו לב לשינוי בגזרתו של יוסף לאחר שלושת ימי המאסר:

מדוע התנכר יוסף לאחיו?

רמב"ן לפסוק ט, כולל השגת ר' יצחק עראמה עליו -

רמב"ן מתבסס על הכתוב בפסוק ט: "וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִרְגָּלִים אַתֶּם" ומציע את ההסבר הבא:

רמב"ן (פסוק ט) :

כי יאמר הכתוב כי בראות יוסף את אחיו משתחוים לו, זכר כל החלומות אשר חלם להם וידע שלא נתקיים אחד מהם בפעם הזאת, כי יודע בפתרונם כי כל אחיו ישתחוּ לו בתחילה מן החלום הראשון, 'והנה אנחנו מאלמים אלומים', כי "אנחנו 'ירמזו לכל אחיו אחד עשר. ופעם שנית ישתחוּ לו השמש והירח ואחד עשר כוכבים מן החלום השני, וכיון שלא ראה בנימן עמהם חשב זאת התחבולה שיעליל עליהם כדי שיביאו גם בנימין אחיו אליו לקיים החלום הראשון תחילה:
 ועל כן לא רצה להגיד להם 'אני יוסף אחיכם', ולאמר 'מהרו ועלו אל אבי וישלח העגלות' כאשר עשה עמהם בפעם השניה, כי היה אביו בא מיד בלא ספק. ואחרי שנתקיים החלום הראשון הגיד להם לקיים החלום השני.
 ולולי כן היה יוסף חוטא חטא גדול לצער את אביו ולהעמידו ימים רבים בשכול ואבל על שמעון ועליו. ואף אם היה רצונו לצער את אחיו קצת איך לא יחמול על שיבת אביו? אבל את הכל עשה יפה בעתו לקיים החלומות כי ידע שיתקיימו באמת:
 גם הענין השני שעשה להם בגביע לא שתהיה כוונתו לצערם, אבל חשד אולי יש להם שנאה בבנימין שיקנאו אותו באהבת אביהם כקנאתם בו, או שמא הרגיש בנימין שהיה ידם ביוסף ונולדה ביניהם קטטה ושנאה, ועל כן לא רצה שילך עמהם בנימן אולי ישלחו בו ידם עד בדקו אותם באהבתו:

קושיית רמב"ן על יחסו של יוסף לאביו:

רמב"ן - המשך:

וכן אני אומר שכל העניינים האלה היו ביוסף מחכמתו בפתרון החלומות, כי יש לתמוה אחר שעמד יוסף במצרים ימים רבים והיה פקיד ונגיד בבית שר גדול במצרים, איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו? כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים. ואילו היה מהלך שנה היה ראוי להודיעו לכבוד אביו, ויקר פדיון נפשו ויפדנו ברוב ממון:
 אבל היה רואה כי השתחווית אחיו לו וגם אביו וכל זרעו אתו, אי אפשר להיות בארצם, והיה מקווה להיותו שם במצרים בראותו הצלחתו הגדולה שם, וכל שכן אחרי ששמע חלום פרעה שנתברר לו כי יבאו כלם שמה ויתקיימו כל חלומותיו

ר' יצחק עראמה, בעל "עקידת יצחק" מקשה על הסבריו של רמב"ן:

ר' יצחק עראמה:

ותמהני ממה שכתב הרמב"ן ז"ל שעשה כדי שיתקיימו חלומותיו, כי מה תועלת לו שיתקיימו, ואף כי תהיה תועלת לו, לא היה לו לחטוא כנגד אביו. והחלומות – הנותן חלומות יגיש פתרונם, גם שתראה סכלות עצומה שישתדל האדם לקיים חלומותיו. שהרי הם דברים שיעשו שלא מדעת הבעלים (עקדת יצחק כט' שאלה 9)

הוא מסביר את התנהגותו של יוסף בדרך אחרת

ר' יצחק עראמה: המשך:

נראה שכוונת יוסף הייתה לבדוק אותם, אם היו עדיין בשנאתם אותו, או אם נחמו ממעשיהם ו הוא לא רצה שתתכן לו זה (=שיוכל להוכיח אם הינם בעלי תשובה אמיתיים) אם לא בשייבחנום על דבר אחיו בן אמו, לראות מה יעשו כשיראו אותו בצער או בסכנה, ולזה מיד חשב עלילת הגביע, אלא שלא היה שם בנימין, והוצרך להתעולל עלילות ולגלגל ביאתם.

פ תגובת אחי יוסף ליחס יוסף אליהם – פס' כא-כה:

כא וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אָבֵל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעֵנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת :

כב וַיַּעַן רְאוּבֵן אֹתָם לֵאמֹר הֲלוֹא אִמְרָתִי אֵלֵיכֶם לֵאמֹר אֶל תַּחֲטְאוּ בְּיָד וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וְגַם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ:

כג וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שָׁמַע יוֹסֵף כִּי הִמְלִיץ בֵּינֵיהֶם:

כד וַיֹּסֶב מַעְלֵיהֶם וַיִּבֶן וַיֵּשֶׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאֲתָם אֶת-שְׁמַעוֹן וַיֹּאסֶר אוֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם:

כה וַיֵּצֵא יוֹסֵף וַיִּמְלְאוּ אֶת-כָּלִיָּהֶם בָּר וַלְהָשִׁיב כְּסָפֵיהֶם אִישׁ אֶל-שָׁקוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֹדָה לְדֶרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן :

נשאל שאלות:

- מה הביא את האחים להתוודות דווקא עתה על מכירת יוסף?
- על מה הם מביעים חרטה?
- "בהתחננו אלינו..." – והרי הכתוב בפרק לז לא סיפר על תחינותיו של יוסף!
- מדוע דווקא שמעון נאסר?
- מדוע מוסיף הכתוב את המילה "לעניהם?"

רד"ק:

למדנו בסיפור הזה כי כשתבוא צרה לאדם, ראוי לו לפשפש במעשיו ולבדוק מה היה המעשה הרע שעשה, ושיתחרט עליו ויתודה לפני האל ויבקש ממנו כפרה.

על מה מתוודים ומצטערים אחי יוסף?**ספורנו:**

והיינו אֲכַזְרִים נֶגְדַּ אֲחִינוּ, אֵף עַל פִּי שֶׁחֲשַׁבְנוּהוּ לְרוֹדֵף הִיָּה לָנוּ לְרַחֵם בְּהִתְחַנְנוּ. וְכִנְגַּד מִדַּת אֲכַזְרִיתָנוּ זֶה הָאִישׁ מִתְאַכְזֵר נֶגְדָנוּ.

מדוע דווקא עכשיו עלו רגשות אשמה בלב האחים ?**נחמה לייבוביץ:**

מדוע זה רק אחרי שלושה ימים במשמר, רק אחרי שהוצאו מתוכו... מדוע התעורר רק עתה רגש האשמה בלבם", ומדוע לא מזכרו במכירת אחיהם במשך שלושת ימי המאסר הארוכים, בשבתם שם בפחד, שלא ישובו הביתה....?
ונראית לנו תשובת בעל [הפירוש] עקדת יצחק, שרק עתה בשוותם לנגד עיניהם ששוב יבואו אל אביהם ואחד מהם נעדר, בזכרם ששוב יצאו עשרה ויחזרו תשעה [כי שמעון נאסר], ויהיה עליהם לעמוד בפני אביהם הזקן ולתת תשובה והסבר להעדר האחד – עכשיו עלתה אסוסציאציה של:
אֲחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ
לנגד עיניהם, וראו את החטא ואת עונשו – מידה כנגד מידה:
על כן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת (נחמה לייבוביץ, 'עיונים בספר בראשית, עמ' 331)

מדוע התורה לא סיפרה על תחנוני יוסף לאחיו בפרק ל"ז?**רמב"ן:**

והכתוב לא סיפר זה שם [בסיפור מעשה המכירה בפרק ל"ז]
או מפני שהדבר ידוע בטבע כי יתחנן אדם לאחיו בבואו לידם להרע לו וישביעם בחיי אביהם ויעשה כל אשר יוכל להציל נפשו ממות,
או שירצה הכתוב לקצר בסירחונם,
או מדרך הכתובים שמקצרים במקום אחד ומאריכים בו במקום אחר:

ח חרדת האחים - פס' כז-כח:

כו. וישאו את שברם על חמריהם וילכו משם :

כז. ויפתח האחד את שקו לתת מספוא לחמרו במלון וירא את כספו והנה הוא בפי אמתחתו

כח. ויאמר אל אחיו הושב כספי וגם הנה באמתחתי ויצא לבם ויחדדו איש אל אחיו לאמר

מה זאת עשה אלהים לנו :

תגובת האחים (איש אל אחיו) מזכירה את דבריהם בפסוקים כא-כב:

כא. ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא

שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת:

כב. ויען ראובן אתם לאמר הלוא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה

נדרש:

ח המפגש עם יעקב פס' כט-לד

כט. ויבאו אל יעקב אביהם ארצה כנען ויגידו לו את כל הקרת אתם לאמר :

ל. דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות ויתן אתנו כמרגלים אתהארץ :

לא. ונאמר אליו כנים אנחנו לא היינו מרגלים :

לב. שנים עשר אנחנו אחים בני אבינו האחד איננו והקטן היום את אבינו בארץ כנען :

לג. ויאמר אלינו האיש אדני הארץ בזאת אדע כי כנים אתם אחיכם האחד הניחו אתי

ואת רעבון בתיכם קחו ולכו :

לד. והביאו את אחיכם הקטן אלי ואדעה כי לא מרגלים אתם כי כנים אתם

את אחיכם אתן לכם ואת הארץ תסחרו :

דברי האחים שונים במעט מהמסופר בכתוב בתחילת הפרק.
יש פרטים שהם מעלימים, ויש פרטים שהם מוסיפים.

רמב"ן:

ואת-הארץ תסחרו:

שינוי לו בדבר מפני השלום כדי שישמע אליהם לשלח אתם בנימין, כי ברצונם מיד היו חוזרים לולי

שאמר לא ילך בני עמכם. וכן אמרו לו אחיכם האחד הניחו אתי, ולא הגידו לו מאסרם ולא מאסר

שמעון.

ויתכן שאמר להם יוסף ואת הארץ תסחרו, ולא סיפרו הכתוב, וטעמו שתביאו סחורה כרצונכם

לקנות התבואה ולא אקח מכס סחורתכם כי איטיב לכם תחת בשתכם .

לה ויהי הם מריקים שקיהם והנה איש צרור כספו בשקו ויראו את צרות כספיהם המה ואביהם ויראו:
לו ויאמר אלהם יעקב אביהם אתי שכלתם יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימן תקחו עלי היו כלנה:

חשדותיו וחששותיו של יעקב מתגברים כשהוא רואה את הכסף בשקי האחים
רש"י: אתי שכלתם - מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו [את שמעון] כיוסף.

ס הסירוב להצעת ראובן- מב, לז-לח:

לז ויאמר ראובן אל אביו לאמר את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך תנה אתו על ידי ואני אשיבנו
אליך:
לח ויאמר לא ירד בני עמכם כי אחיו מת והוא לבדו נשאר וקראהו אסון בדרך אשר תלכו בה והורדתם
את שיבתי בגיון שאולה:

• **יעקב דחה את הצעת ראובן (מסיבות שנעמוד עליהן בהמשך)**